Sylloge Nummorum Graecorum, volumul IX, *The British Museum*, part 1: *The Black Sea*, Londra,1993, 69 pl.

Acest volum, primul consacrat colecţiei de la British Museum, în prestigioasa serie SNG, iniţiată de Academia Britanică în 1931, a fost realizat de cunoscutul numismat Martin Jessop Price, care de mai mulţi ani este părintele monedelor greceşti în cadrul Departamentului de monede şi medalii. Deşi unul dintre cei mai iluştri predecesori ai autorului, Stanley Robinson, ce conducea dealtfel departamentul când s-a luat hotărârea lansării acestei serii de publicaţii, a avut un rol extrem de important în stabilirea formulei de publicare şi a tuturor detaliilor legate de realizarea ei, iar în Marea Britanie primele fascicole au văzut lumina tiparului încă din anii '30, abia acum avem la dispoziţie, la nivelul volumului IX, o primă parte din fabuloasa colecţie a Muzeului Britanic, însumând nu mai puţin de 1644 de monede, în principal din argint şi bronz, chiar dacă nu lipsesc nici emisiunile din alte metale, aur ori plumb.

Evident, nu trebuie să uităm că Muzeul Britanic şi-a publicat încă de mult, începând din ultimul sfert al veacului trecut sub conducerea lui Reginald Stuart Poole, integral şi, am spune, pentru prima dată în lume modern, colecţia de monede greceşti, inclusiv cele din epoca Imperiului roman, într-o serie de volume devenită clasică: *BMC – Greek* şi care va continua să rămână încă o vreme utilă, până ce fascicolele din seria SNG o vor înlocui, parţial însă, aşa cum vom vedea imediat. Poate, într-un fel, existenţa vechilor tomuri să explice oarecum startul întârziat al celor noi, care însă reprezintă pentru cercetare imense avantaje, în general cunoscute şi asupra cărora nu este cazul să stăruim aici.

Oricum, aşa cum rezultă şi din succinta prefaţă semnată Martin Price, această primă parte a volumului IX aduce o serie de schimbări în concepţie, pe care le-am numi revoluţionare, fără a mai socoti părăsirea formatului tradiţional pentru SNG, incomod şi greu de consultat prin dimensiunile sale exagerat de mari, pentru unul mai funcţional şi mai uşor de realizat tipografic, deja adoptat de mai mulţi editori pentru mai multe fascicole aparţinând prestigioasei serii apărute în ultimele decenii.

Este vorba mai întâi de renunţarea deliberată şi doar aparent dureroasă, la publicarea monedelor greceşti din perioada Imperiului roman, ce vor face obiectul unei alte serii de volume, iniţiată de Andrew Burnett şi Ian Carradice, din care primul a şi apărut, menită să dubleze cataloagele de monede ale Imperiului roman din seria BMC, ajunsă abia la volumul VI, realizat, este drept, exemplar de R.A.G. Carson pentru emisiunile din vremea domniei lui Severus Alexander şi apărut cu mai bine de trei decenii în urmă, mai exact în 1962. În aceste condiţii, ne încredinţează autorul prefeţii, doar puţine exemplare de monede autonome din perioada romană vor fi incluse în SNG. Păcat că nu se precizează care anume, dar bănuim că în principal va fi vorba de monede ce preced deschiderea sau redeschiderea atelierelor pentru emisiuni cu efigiile împăraţilor şi membrilor familiei imperiale, când monedele greceşti de factură s-o numim tradiţională devin sigur din autonome pseudo-autonome, dacă nu cumva au avut acest din urmă caracter şi în ceea ce s-ar putea considera drept o perioadă de tranziţie, nu întotdeauna uşor de definit cu certitudine.

Pe de altă parte, acest prim fascicol din SNG – British Museum sparge tiparele tradiţionale ale geografiei antice, urmată în teorie cu sfinţenie, chiar dacă mai mult sau mai puţin riguros în practică, de autorii cărora li s-a încredinţat publicarea unor colecţii mai mari sau mai mici de monede greceşti din diferite ţări ce au reuşit să-şi valorifice, măcar şi în parte, aşa cum stau lucrurile de cele mai multe ori, fondul de monede greceşti în această formulă. Într-adevăr, în cazul de faţă, sunt grupate toate atelierele emitente de pe litoralul Mării Negre

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

şi din zona imediat aferentă, în ordinea de la vest la est, începând cu cele din Byzantion, din Thracia şi Calcedon, din Bithynia, situate pe malurile Bosforului, după care se recurge la criteriul aşezării în ordine alfabetică a emitenţilor pentru coasta de vest a Pontului Euxin, indiferent dacă ei aparţin Moesiei sau Thraciei. Ne întrebăm dacă, odată cadrul tradiţional spart, cu folos fără îndoială, căci aşa cum arată limpede Martin Price: "it is useful to consider the pattern of coinage on the northern and southern shores (ale Mării Negre) together, as a single economic entity", iar vechile limitări convenţionale erau departe de a corespunde unor realităţi politice sau de altă natură cât de cât concrete, nu era de mers mai departe pe aceeaşi linie, continuându-se de la Byzantion spre nord, în ordine geografică, cu Apollonia, Messembria (eventual aici Cabyle şi regii Thraciei), Odessos, Dionysopolis, Callatis (eventual aici sau între ele regii sciţi) ş.a.m.d.

Înainte de a trece în revistă chiar şi sumar materialul numismatic din acest volum, am sublinia dinamismul remarcabil al colecţiei Muzeului Britanic, care a continuat să-şi îmbogăţească fondurile după apariţia celor două volume din BMC, – *The Tauric-Chersonese, Sarmatia, Dacia, Moesia, Thrace etc*, datorat lui Barclay V. Head şi Percy Gardner, în 1877 şi *Pontus, Paphlagonia, Bithynia an the Kingdom of Bosporus*, în 1889, realizat de Warwick Wroth, – autor devenit mai târziu faimos pentru editarea catalogului de monede bizantine –, atât în anii de la sfârşitul veacului trecut şi de la începutul celui prezent, cât şi în cei dintre cele două războaie mondiale, ori mai aproape de noi, în perioada ce a urmat după 1945.

După lista abrevierilor, în care figurează şi autori de limbă rusă (cu titlurile redate în limba engleză, căci aşa cum arată în prefaţă autorul a avut la dispoziţie traducerile din această limbă, precum şi traduceri din română şi bulgară, realizate de regretatul H.B. Wells), precizări în legătură cu axul, redat în cifre romane şi o hartă a monetăriilor din zona Mării Negre, se intră în substanţa propriuzisă a catalogului.

Aşa cum am arătat, primele două cetăţi sunt cele de la Byzantion şi Calcedon, aflate la intrarea în Marea Neagră sau în termenii geografiei antice în Propontida, prima în Thracia, cealaltă în Bithynia. Monedele catalogate sub Byzantion sunt 82 la număr şi se află pe pl. I-IV. Trimiterile se fac la BMC şi la corpus-ul editat de Edith Schönert-Geiss în 1970, faţă de care există şi materiale noi, fie achiziţionate ulterior (nr. 33 şi 75) fie neincluse din alte motive, cu toate că datările sunt mult mai aproape de cele propuse de Georges le Rider, *Deux trésors de monnaies grecques de la Propontide*, Paris, 1963, lucrare care ar fi fost bine să fie citată. Sunt prezentate mai întâi monedele de argint, emise în etalon rhodian între c. 387/6 şi 340, începând cu un hemiobol (nr.1), apoi cu tetradrahme (nr. 2-7), drahme (nr. 8-11) şi hemidrahme (nr. 12-20). Urmează seria de etalon persic datată între c. 340-320, ce cuprinde *sigloi* (nr. 21-35), cincimi (nr. 36-41) şi zecimi (nr. 42-48). Câteva monede de bronz din patru tipuri diferite (nr. 49-55) sunt plasate între mijlocul secolului al IV-lea şi secolul al III-lea, după care se precizează că emisiunile (de stateri şi tetradrahme) în numele lui Lysimach urmează să fie publicate separat, aşa cum în general se practică în seria SNG, ceea ce evident nu înseamnă că ele, ori atunci când este cazul cele de tip Alexandru cel Mare, n-ar trebui să figureze în respectivele *corpora* (ceea ce nu s-a întâmplat în cazul lucrării lui Edith Schönert-Geiss, criticată justificat pentru această lacună între alţii de Georges le Rider, RN [6], 13, 1971, p. 143-153). De altfel, din acest punct de vedere, catalogarea sub nr. 56-58 a unor tetradrahme ptolemaice, contramarcate la Byzantion, poate înainte de circa 240-230, eventual între 265-250 mai ales, cum s-a sugerat recent, reprezintă o inconsecvenţă (după noi însă utilă şi lăudabilă), căci dacă s-au exclus monede emise în atelierul propriu al cetăţii, apare de neînţeles de ce s-ar include produse ale altor ateliere contramarcate doar aici, cu atât mai mult cu cât şi în acest caz, fiind vorba de o serie dinastică provenind din diferite ateliere, practica SNG este alta. Din seria emisiunilor byzantine de etalon ptolemaic din cca. 240-220 sunt reprezentate trei tetradrahme (nr. 59-61) şi o splendidă şi mai rară diviziune de „nouă oboli" (nr. 62), însoţite de câteva monede de bronz (nr. 63-67), ultima dintre ele contramarcată. Urmează monede de bronz atribuite sfârşitului secolului al III-lea şi celui următor (nr. 68-77), primele trei contramarcate şi două emisiuni atribuite secolului I p. Chr. (nr. 78-79).

Venind la emisiunile comune de monede de bronz ale celor două cetăţi din Propontida, reprezentate prin patru exemplare din trei tipuri diferite (nr. 80-83), ne întrebăm dacă datarea lor largă în secolele III-II nu este excesiv de prudentă, locul lor fiind mai uşor de înţeles în

vremea schimbării de etalon şi a contramărcilor ilustrate de tezaurul de la Büyükçekmece (IGCH 867) şi mai recent reluate în discuţie cu prilejul excelentei publicaţii a celui de la Meydancikkale, de către A. Davesne şi G. Le Rider (Paris, 1989), adică între c. 241-220, fie în paralel cu cele de la nr. 63-67, fie, poate mai normal, urmându-le pe acestea, ce le-ar urma pe la mijlocul veacului al III-lea pe cele de la nr. 49-55, la care datarea ar deveni mijlocul secolului al IV-lea – mijlocul secolului al III-lea, sau mai exact până către mijlocul său.

Seria emisiunilor proprii ale Calcedonului se deschide cu două serii de monede de argint de etalon rhodian, emise între c. 387/6-340, ce cuprind drahme (nr. 84-85) şi hemidrahme (nr. 86-92), respectiv tetradrahme (nr. 93-99), drahme (nr. 100-108) şi hemidrahme (nr. 109-111), urmată de cele de etalon persic, *sigloi* (nr. 112-117), cincimi (nr. 118-123) şi zecimi (nr. 124-126), datate între circa 340-320, cu observaţia că la cifrele oferite la cheia paragrafului trebuie adăugat consecvent +1 pentru a se ajunge în concordanţă cu ilustraţia şi catalogul, ca să semnalăm una din foarte puţinele erori ale acestei lucrări de excepţională valoare. Urmează câteva monede de bronz datate la sfârşitul secolului al IV-lea şi în secolul al III-lea (nr. 128-132), cea de a doua fiind iniţial (1877) atribuită greşit cetăţii Callatis, până a-şi căpăta locul firesc printre emisiunile din Calcedon (încă din 1889). Întrerupând seria de emisiuni cu numele lui Lysimach, ce se precizează că vor fi publicate în alt fascicol, sunt inserate o tetradrahmă şi o drahmă (nr. 131-132) de deosebit interes şi de mare raritate, cu tipurile folosite de regele Thraciei dar care au ca legendă în locul numelui acestuia numele scris întreg al cetăţii emitente, datate la mijlocul secolului al III-lea şi care preced seria cu etalon schimbat emisă în paralel cu cea de la Byzantion între circa 240-220, numit însă aici „fenician", nu ştim exact de ce, când mai înainte se folosise termenul „ptolemaic", din care fac parte trei tetradrahme (nr. 133-135) şi o rară didrahmă (nr. 136), termen credem mai potrivit decât cel de „nouă oboli", folosit pentru exemplarul de la Byzantion ce cântăreşte doar 0,07 g mai puţin. Seria emisiunilor cetăţii de pe malul asiatic al Bosforului se încheie cu cinci tipuri de monede de bronz (nr. 137-147), din trei nominaluri diferite, datate în sec. III-II, ceea ce înseamnă poate mai degrabă sfârşitul secolului al III-lea şi secolul al II-lea în cazul că avem dreptate să considerăm emisiunea realizată în comun cu bizantinii, ca precedându-le între circa 240-220, cum am încercat să sugerăm mai sus.

Din Apollonia Pontică în volum sunt publicate 45 de monede începând cu emisiunile de argint de etalon rhodian datate la sfârşitul secolului al V-lea şi în cel următor. Seria lor începe cu o drahmă şi un hemiobol cu ancora pe avers şi zvastică incusă pe revers (nr. 148-149) poate ceva mai timpurii decât crede autorul, după care urmează binecunoscutele emisiuni de drahme cu ancoră însoţite de rac şi capul Meduzei (nr. 150-152), cele care au şi litera A (nr. 153-159), şi, în sfârşit, cele de acelaşi tip dar de greutate redusă (nr. 160-163), la care capul Meduzei ar trece pe avers. Înaintea unor studii mai aprofundate, personal nu avem certitudinea absolută că cele considerate de etalon redus nu sunt, în unele cazuri măcar, exemplare ceva mai uşoare ale precedentelor, înscriindu-se poate în partea ascendentă a curbei greutăţilor în limitele unei dispersări absolut normale. Oricum distincţia între ele nu este prea uşor de operat şi nu e chiar la îndemâna oricui. Cele două splendide exemplare de tetradrahme având capul lui Apollo odată spre dreapta, a doua oară spre stânga pe avers şi ancora cu rac, A şi nume de magistrat pe revers (nr. 164-165) sunt plasate de autor la mijlocul secolului al IV-lea. Diobolii cu aceeaşi iconografie şi cu început de nume pe revers, având cu o singură excepţie (capul lui Apollo, nr. 166) capul Meduzei pe avers (nr. 167-176), sunt daţi de autor spre sfârşitul secolului al IV-lea. Pentru tipul cu capul lui Apollo pe avers am sugera o paralelizare cu tetradrahmele şi moneda ar trebui să primească o datare în consecinţă, dacă nu cumva este de schimbat datarea tetradrahmelor. Să semnalăm şi existenţa unui exemplar de acelaşi tip ce pare să fie miezul de bronz al unui diobol fourré (nr. 177), fenomen întâlnit şi în alte monetării vest-pontice, cum ar fi cele din Histria şi Callatis, cam în aceeaşi perioadă. Catalogul cuprinde şi un eşantion reprezentativ şi destul de variat de monede de bronz (nr. 178-192), împărţite în două etape cronologice, mijlocul secolului al IV-lea – secolul al III-lea şi respectiv secolele III-II, unde cu o singură excepţie totul este nou faţă de volumul BMC – Mysia, în care s-au publicat iniţial eronat monedele Apolloniei Pontice. Numărul exemplarelor noi este de altfel ridicat şi la monedele de argint, diobolii prezentându-se de pildă cu nouă începuturi de nume de magistraţi; faţă de doar două în BMC.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Pentru Cabyle avem o singură emisiune a cetății (nr. 193), dar merită să semnalăm apariția recentă a unui corpus al lor datorat lui D. Draganov, *The Coinage of Cabyle*, Sofia, 1993 (în bulgărește, cu rezumat în engleză), în care sunt cuprinse și monedele de bronz ale regilor traci Spartacos și Scostocos, precum și tetradrahmele regelui celt Cavarus. Sub Cabyle, Martin Price cataloghează și monedele de bronz ale acestuia din urmă, șase exemplare de patru tipuri diferite (nr. 194-199), absente însă din cartea lui Draganov, ca și tetradrahma extrem de rară de tip Alexandru cel Mare cu numele regelui Kersibaulos, bănuită a fi emisă tot la Cabyle (nr. 308). Pentru emisiunile cetății în numele lui Alexandru cel Mare se trimite la monumentala operă a lui Martin Price, *The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalogue,* I-II, Zürich, Londra, 1991, și precizăm că ele figurează și în corpus-ul recent al lui Draganov.

Urmează emisiunile cetății Callatis, de mare interes pentru cititorii noștri. Surprinzător, seria lor se deschide cu o foarte rară, un timp suspectată, se pare nejustificat, ca falsă, drahmă de argint, pentru un rege scit cu numele Ataias (nr. 200), altul decât cel bine cunoscut din izvoare și care a fost contemporan cu Filip II, regele Macedonenilor, așa cum ni s-a întâmplat și nouă să afirmăm , BSNR, 67-69, 1973-1975, 121-123, p. 24, pentru care se propune o datare la începutul secolului al III-lea a. Chr., ceva mai timpurie decât bănuiam noi, și care în mod normal ar fi trebuit să-și afle locul alături de celelalte emisiuni ale regilor sciți, chiar dacă în exergă are începutul de nume ΚΑΛ, ce ar putea fi cu probabilitate, dar nu este neapărat, cel al cetății emitente. Sunt catalogate apoi drahmele (nr. 201-202) și hemidrahmele callatiene (nr. 203-204), pentru care ni se propune o întoarcere, nu știm cât de justificată, a reversului, legenda lor ne mai fiind orizontală ci verticală, scrisă când de jos în sus, când de sus în jos, cu avantajul poate că siglele lor devin E pe prima piesă respectiv Σ la ultimele două, mai lesne de acceptat. Datarea lor propusă de specialistul britanic, abia în secolele III-II, ne apare categoric prea joasă, personal gândindu-ne mai curând la a doua jumătate a secolului al IV-lea, eventual după circa 340 și până spre sfârșitul său, oricum nu mai târziu de circa 280, când par să se adopte în Pontul stâng tipurile lui Alexandru cel Mare și etalonul attic. Deși etalonul nu este indicat în acest caz și monedele sunt numite drahme și hemidrahme avem impresia că greutățile pieselor respective și ale celorlalte, pe care le-am adunat cândva împreună cu B. Mitrea pentru un viitor corpus, nu vin în contradicție cu etalonul persic în care s-ar putea destul de lesne încadra și nici cu data finală a tezaurului de la Ioan Corvin (IGCH 734), pentru moment singurul reper de această natură, evident dacă asemenea monede au făcut realmente parte din inventarul său. Sunt catalogate în continuare 12 monede de bronz din secolele III-II (nr. 205-216), de tipuri cunoscute, cu trimiteri la BMC și Pick numai pentru exemplarele acolo publicate.

Că uneori, mai ales acolo unde este vorba de monede mai prost conservate, o confruntare cu bibliografia, unde se află publicate alte materiale în stare mai bună, s-ar fi putut dovedi utilă, o putem ilustra cu singura monedă emisă la Dionysopolis înregistrată în prezentul volum (nr. 217), la care pentru avers se indică "Dionysus ?", deși este vorba de capul Demetrei cu văl, așa cum rezultă limpede din minicorpusul lui V. Canarache, SCN, 1, 1957, p. 70, nr. 25-28, și mai ales pl. I/28 de la p. 63, altfel nu lipsit din păcate de erori. În cazul de față, datarea emisiunii în secolul al III-lea a. Chr. ne pare preferabilă celei prea târzii avută în vedere de numismatul român: 150-110.

Atelierul histrian este bine reprezentat prin cele 46 de exemplare publicate. Seria lor se deschide cu două vârfuri de săgeți turnate (nr. 218-219) plasate larg în secolele VI-V, datare ce s-ar mai putea după noi restrânge, după cum, așa cum ni s-a întâmplat să susținem altă dată și cum documente noi confirmă acum incontestabil (ne gândim la exemplarele ce au pe ele roata sau ancora prezentate de M. Lazarov la sympozionul de la Dobrič, din octombrie 1993), aceste monede de o formă specială au fost emise și în alte cetăți ioniene din zona Mării Negre. Chiar dacă, în aceste condiții, exemplarul de la Apollonia a fost produs mai curând acolo decât la Histria, merită să reținem omologarea acestor obiecte în rândul documentelor monetare. Sunt catalogate în continuare cinci monede turnate cu roata („solar disc") și legenda ΙΣΤ (nr. 220-224), între care una (nr. 221) are din păcate fotografia reversului răsturnată, cu o datare la sfârșitul secolului al V-lea, ușor prea târzie, fiind vorba mai curând pentru începutul lor de jumătatea aceluiași veac (R. Ocheșeanu, BSNR, 67-69, 1975, p. 45-48) dacă nu chiar ceva

mai înainte, cum aveam altă dată impresia. O frumoasă și variată serie de drahme (dacă nu cumva este vorba în realitate de didrahme) și diviziuni (nr. 225-258) cu numeroase exemplare noi față de BMC și vechiul corpus este corect plasată după noi la sfârșitul veacului al V-lea și în cel următor, chiar dacă există și exemplare anterioare databile poate mai timpuriu, făcând parte din serii nereprezentate în colecția de la British Museum. Autorul face referire la importantul articol al lui Const. Preda, Dacia, N.S., 19, 1975 și nu se lasă influențat de încercările de prelungire a emisiunilor până spre mijlocul secolului al III-lea, Oct. Iliescu, *Actes du 8e Congrès International de Numismatique*, Paris, Bâle, 1976, p. 85-98, ori chiar „cel puțin în prima jumătate a secolului II î.e.n.", V. Mihăilescu-Bîrliba, *Dacia răsăriteană în secolele VI-I î.e.n. Economie și monedă*, Iași, 1990, p. 51, ce ne par și nouă aproape imposibil de acceptat. Prin contrast, avem doar cinci monede de bronz din secolele IV-II (nr. 259-263) și una singură din secolul I a. Chr. (nr. 264).

Ceva mai sărace sunt seriile din Messembria cu monede de argint și de bronz (nr. 265-288) și din Odessos (nr. 289-300), din care am menționa aici splendida tetradrahmă cu Theos Megas (nr. 289), ce sparge printr-o monedă cu iconografie originală cândva spre sfârșitul veacului al III-lea a. Chr. monotonia lungii și bogatei serii de emisiuni de tip Alexandru cel Mare. Pentru o situare mai precisă a emisiunilor din primul atelier aici în discuție se va vedea acum cu folos lucrarea lui I. Karayotov, *Le monnayage de Messembria*, Burgas, 1992, evident până la apariția tezei sale de doctorat, iar pentru emisiunile de tip Alexandru cel Mare ale ambelor cetăți vest-pontice, pe lângă lucrarea fundamentală a lui Martin Price, merită să trimitem la studiul lui Fr. de Callataÿ din volumul *Settlement Life in Ancient Thrace, IIIe International Symposium, "Cabyle"*, Iambol, 1994, p. 300-342.

Încă mai puțin numeroase, doar șase, sunt emisiunile tomitane de la British Museum, toate de bronz (nr. 301-306) și deja publicate în BMC și în catalogul lui K. Regling. Ca datare se indică secolul al II-lea, însă atelierul cetății se deschide sigur ceva mai înainte, pe la ± 260 a. Chr. La sfârșitul seriei este clasificată o monedă de bronz a regelui scit Tanusa (nr. 307), datată de autor „cca. 200 B.C.", ce-și avea locul mai curând alături de celelalte emisiuni scitice, chiar dacă iconografia ei poate fi pusă în legătură cu cea tomitană, iar contramarca rotundă cu capul lui Hermes, întâlnită de altfel și pe monedele cetății, pare să aparțină atelierului tomitan.

Urmează regii Thraciei, într-o ordine pe care n-am înțeles-o și care nu este nici alfabetică, nici cronologică și nici geografică. Rândurile introductive reamintesc oarecum corect pe Cavarus, care era celt și, eronat, pe Tanusa, care era scit și de plasat sau de reamintit alături de ceilalți. Seria se deschide cu Cersibaulos (nr. 308) ce l-am amintit mai sus, continuă cu Mostis de la care se înregistrează o tetradrahmă (nr. 309), și patru monede de bronz din trei tipuri diferite (nr. 310-313), după care urmează un bronz de la Sadalas (nr. 314), plasat pe la 50 a. Chr., două monede de argint atribuite lui Seuthes II (nr. 315-316), trei de bronz de la Seuthes III (nr. 317-319), pentru care se propun datări la c. 400 și respectiv c.325, iar apoi, din același metal, monede cu numele lui Diazazelmos (nr. 320 -321) pentru care se reține o datare în secolul I a. Chr., al lui Adaios (nr. 322-332) de patru tipuri aparținând la trei valori nominale, la "cca. 200 B.C.", iar la sfârșit sunt plasate o monedă cu legenda ΟΔ (nr. 333) și două cu legenda ΟΔΡΟΣ (nr. 333 A și B), datând din veacul al IV-lea a. Chr., care chiar dacă ar aparține Odrysilor ? (semnul de întrebare aparține autorului), n-au decât o firavă legătură cu restul, care sunt emisiuni în numele unor regi. După noi n-ar fi stricat ca undeva să fi fost amintite măcar lucrările în engleză, Yordanka Youroukova, *Coins of the Ancient Thracians*, BAR Suppl. Series, 4, Oxford, 1976 și D. Dimitrov, Maria Čičikova, *The Thracian City of Seuthopolis*, BAR, Suppl. Series 38, Oxford, 1978, p. 33-42 (K. Dimitrov).

De la Tyras sunt catalogate 18 monede, aparținând unor tipuri cunoscute din lucrările lui A.N. Zograph și V. A. Anohin la care se trimite de această dată. Avem mai întâi trei splendide drahme de argint între circa 350-300 (nr. 334-336),după care urmează monedele de bronz încadrate în secolele III-II (nr. 337-344) și la sfârșitul secolului II și în cel următor (nr. 345-349).

La secțiunea "Scythian Kings", cu trimitere pentru Tanusa, precum și la Olbia și Panticapaeum, găsim o lume destul de pestriță în care regii sciți din Dobrogea, Charaspes (nr. 350), Canites (nr. 351), Sarias (nr. 353) și Ailios (nr. 356-357) pentru care s-ar fi putut cita V. Canarache, SCIV, 1, 1950, 1, încă util deși depășit ca interpretare, apar alături de Hymnos ? (nr. 354) și Pyxi ...? (nr. 355) sigur din alte zone geografice. Regele Sau ..., botezat "Saumacus" (nr. 352), completează lista.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Seria olbiană este extrem de bogată cuprinzând nu mai puţin de 335 exemplare şi prin varietatea lor de cel mai înalt interes. Ea a fost alimentată în principal din două surse, Mavrogordato (1905 şi următorii) şi Doguel (1929). Fără a putea stărui prea mult în acest cadru din motive lesne de înţeles, ţinând seama de faptul că produsele atelierului monetar de la Olbia sunt prezente şi în descoperirile din ţara noastră, încercăm o rapidă trecere în revistă cu precizarea că, pe alocuri, se fac referiri la însemnata operă a regretatului P.O. Karyshkovski. Prima piesă este un frumos stater (didrahmă) de argint emis pentru Eminakos (nr. 358) şi datat în circa 450-425. Urmează delfinaşii de bronz anepigrafi şi cu ΘY (nr. 359-373), daţi de autor în secolul al V-lea, care-i preced pe cei cu APIXO (nr. 374-376), consideraţi a fi de la sfârşitul său şi chiar din secolul al IV-lea, dacă nu cumva titlul respectiv acoperă pl. XIV-XVIII. Propunerile cronologice sunt de privit cu oarecare circumspecţie, ţinând seama de încadrarea vârfurilor de săgeţi monetare de care a fost vorba mai înainte şi de împrejurarea că există dovezi certe că cele două serii au măcar la un moment dat o evoluţie paralelă. Monedele turnate, între care cele mari depăşesc greutatea de 100 g, sunt bine reprezentate (nr. 377-400); cele mai noi din etapa circa 400-350. Dintre emisiunile plasate între 350-250 se distinge bogăţia excepţională a seriilor aparţinând tipului cu zeul fluvial Borysthenes, împărţite în zece perioade, unele cu subdiviziuni (nr. 451-533) alături de care merită să menţionăm monedele mici de bronz mult mai puţin cunoscute (nr. 415-433), cu observaţia că în cazul celor de la nr. 429-433 s-ar putea să fie vorba de două nominaluri diferite. Bine ilustrate sunt şi seriile monetare atribuite generic secolului al III-lea (nr. 534-570), ca şi cele datate la sfârşitul său şi în secolul al II-lea (nr. 571-612), între 200-150 (nr. 613-646) sau la mijlocul secolului al II-lea (nr. 647-668). Merită să atragem atenţia asupra celor patru monede din două tipuri diferite emise la Olbia pentru regele Sciluros (nr. 669-672) pe la circa 125 a. Chr. Urmează, în sfârşit, monedele de la sfârşitul sec. II şi din sec. I din zece emisiuni diferite (nr. 673-692), pe aversul a multe dintre ele fiind prezentă o contramarcă cu reprezentarea unei ramuri.

Din Cercinitis sunt publicate 13 monede de bronz emise între 350-250, din cinci tipuri diferite (nr. 693-705) şi se fac referiri la articolul semnat de L.I. Medvedeva, NE, 14, 1984. Deosebit de bogată este colecţia Muzeului Britanic în emisiuni ale Chersonesului Tauric. Este vorba de 128 de monede (nr. 706-833) în marea lor majoritate de bronz, doar câteva fiind de argint (nr. 706-707, 714, 733, 775-788, 790-797 şi 828-829) şi în chip cu totul neaşteptat, de plumb (nr. 831-833). Trimiterile se fac cu regularitate la lucrarea excelentă a lui Anohin din 1986, însă datările mijlocul secolului al IV-lea – secolul I sunt uneori diferite de cele utilizate anterior. Merită de asemenea să atragem atenţia cititorilor noştri, că unele monede emise în acest important centru, ca şi cele din Panticapaea de altfel, au fost descoperite şi în ţara noastră. Emisiunile acesteia din urmă, plasate după doi oboli din Nymphaeum emişi pe la circa 400 a. Chr. (nr. 834-835), sunt extrem de numeroase şi variate în colecţia Muzeului Britanic (nr. 836-968), incluzând şi emisiunile regilor Leucon II, Paerisades III ? şi Asander datate de la circa 250 până în 22 a. Chr. Sunt foarte bine reprezentate seriile de monede de argint, în prima dintre ele (nr. 836-848) aflându-se şi câteva exemplare atribuite la 1877 în BMC Apolloniei Pontice (nr. 843-846). Pe lângă acestea mai sunt şi alte serii datate între mijlocui secolului al V-lea şi secolul al IV-lea (nr. 849-854, 857-858, 860-863, 865-866 şi 879-880), precum şi serii mai târzii din secolele II-I până la 75 a. Chr. (nr. 913-919, 923, 928-930 şi 932-935), formând împreună cu cele de aur din aceleaşi etape (nr. 855-856, 859, 864, 867, 878, 906 – din secolul al III-lea, 960-961 şi 965-967 – regale) un ansamblu extrem de preţios, la care se adaugă variate emisiuni de bronz. La sfârşit este catalogată o monedă din plumb considerată imitaţie modernă. Merită să consemnăm interesul deosebit al monedei nr. 960 cu numele Pairisades (III? c.200 B.C.), care este un stater de tip Lysimach cu trident, chiar dacă aversul este uşor diferit de cel tradiţional, considerat "portrait diademed".

Sunt apoi catalogate emisiunile din Theodosia (nr. 969-971), incertele din Bosfor şi Pont "Amisus ?" (nr. 972-984) cu referire la un articol al lui K.V. Golenko, VDI, 1970, cele din Gorgippia (nr. 985-986) şi cele, ceva mai numeroase din Phanagoria (nr. 987-1007), de completat ipotetic cu cele ale sindilor (nr. 1008-1009). Monedele din Colchida (nr. 1010-1020) şi Dioscurias (nr. 1021-1023) fac trecerea la monedele regilor Pontului.

În colecţie sunt reprezentate emisiunile lui Mithridate III printr-o tetradrahmă (nr. 1024) şi cele ale lui Pharnaces I printr-o tetradrahmă (nr. 1025) şi printr-o drahmă (nr. 1026), aceasta din urmă nefiind publicată până acum. Bogată şi de cel mai mare interes este seria de stateri (nr. 1027-1028, unde evident cel emis în 89/8 trebuia să-l preceadă pe cel din 85, chiar dacă are greutate mai mică) şi de tetradrahme, împărţite în două grupe (nr. 1030-1036 şi 1037-1043) de la Mithridate VI, subiect în care autorul a adus o contribuţie fundamentală (NC[7], 8, 1968, p. 1-12), pe care, poate dintr-un exces de modestie, nu o citează în acest volum, dar care nouă ne este bine cunoscută, între altele pentru faptul că printre aliaţii regelui Pontului s-au aflat şi cetăţile vest-pontice Tomis, Callatis şi Histria.

După o emisiune încă enigmatică "Pontus: Aemilium?" de la cca. 100 ilustrată prin două exemplare (nr. 1044-1045), urmează cele din Amaseia (nr. 1046-1052), din Amissos – cu o bogată serie de monede de argint de la sfârşitul secolului al V-lea şi din secolul al IV-lea (nr. 1053-1126) şi o abundentă serie de bronzuri din perioada mithridatică (nr. 1127-1233), cu cronologie bine articulată, ce ne interesează foarte mult, astfel de monede fiind semnalate şi la noi, având la urmă monede bătute în numele lui Caius Papirius Carbo din 62-59 şi Caius Caecilius Cornutus din 56 (prenumele Caius este scris în ambele cazuri cu G, legenda greacă redând numele cu *gamma*), reprezentate prin două (nr. 1234-1235), respectiv patru exemplare (nr. 1236-1239) – , din Cabeira (nr. 1240-1248), Chabacta (nr. 1250-1259), Comana (nr. 1260-1265), Gaziura (nr. 1266-1269) şi Laodiceia (nr. 1270-1273), toate acestea din răstimpul cca. 120-cca. 65. Dacă în cazul atelierelor din Pharnaceia (nr. 1274-1286) şi Taulura (nr. 1287-1293) este vorba, cu o singură excepţie din secolul al IV-lea a. Chr. (nr. 1274), de emisiuni de bronz din aceeaşi perioadă, pentru Trapezus sunt catalogate trei monede de argint, două din secolul al IV-lea (nr. 1294-1295), una din al II-lea (nr. 1296).

Cetăţile litorale din Paphlagonia sunt şi ele bine reprezentate. Dacă seriile din Amastris (nr. 1297-1321), în care primele cinci piese, trei de argint şi două de bronz, sunt în numele reginei cu acelaşi nume, datând din anii circa (300-285) Cromna (nr. 1322-1394), Pimolisa sub autoritatea lui Mithridates VI Eupator (nr. 1350-1353) şi Sesamus (nr. 1354-1358), nu prezintă pentru noi un interes imediat, cele din Sinope în schimb, cetate cu legături statornice cu zona nord şi vest-pontică, merită să ne reţină ceva mai mult atenţia. După drahmele arhaice pentru care se face referire la o notă a regretatului specialist britanic C.M. Kraay, datate în circa 490-425 (nr. 1358-1366) şi circa 425-410 (nr. 1367-1373), sunt plasate cele cu vulturul pe delfin pe revers, imagine familiară nouă de la emisiunile Histriei (nr. 1374-1440), încadrate între circa 410-350 şi imitaţiile lor (nr. 1441-1445). Aceeaşi iconografie a reversului, ca dealtfel şi capul de nimfă de pe avers, o întâlnim la emisiunile mai rare cu numele lui Datames şi Ariarathes, scrise în greacă sau în aramaică (nr. 1446-1459), ca şi la emisiunile având din nou în legendă numele cetăţii din circa 330-300 (nr. 1460-1491). Din secolele IV-III sunt publicate şi alte monede cu tipuri iconografice diferite (nr. 1492-1519), din care am reţine o foarte spectaculoasă tetradrahmă (nr. 1509) şi surfrapările realizate prin contramarcare de deosebit interes ce apar pe tetradrahme, drahme şi didrahme (nr. 1514-1518), cu observaţia că la nr. 1514, 1516 şi 1517 cea reprezentând capul lui Helios este plasată pe avers şi nu pe revers, cum scrie în text, în contradicţie flagrantă cu ilustraţia. Pentru emisiunile de bronz din vremea lui Mithridates VI (nr. 1520-1549), sunt oferite date concordante cu cele propuse pentru Amissos de pildă. Dacă emisiunile regilor Paphlagoniei (nr. 1550-1557), cele din Bithynium (nr. 1558) şi Dia (nr. 1559-1565) le înregistrăm doar ca atare, se cuvine să subliniem marea bogăţie şi varietate a celor din Heraclea Pontică, metropola cetăţii Callatis, atât de argint cât şi de bronz, eşalonate de la sfârşitul secolului al V-lea (nr. 1566-1572) până în secolele II-I (nr. 1632-1639). Ultima cetate din volum este Tius reprezentată prin trei monede (nr. 1640-1642) din secolul al III-lea a. Chr.

Volumul se încheie cu indici minuţioşi şi foarte utili cercetătorilor pentru tipurile de avers şi revers, surfrapări, contramărci, pentru regi, dinaşti şi căpetenii ("chieftains") şi pentru cetăţi, chiar dacă nu sunt absolut perfecţi (aşa de pildă la contramărci cap Athena şi cap Helios găsim Sinope 1513, când este de fapt vorba de 1514). După noi n-ar fi stricat şi un indice al nu prea numeroaselor monede cu provenienţă indicată de câte ori a fost cazul pe parcurs, pentru tezaure uneori doar cu referire la numărul respectiv din IGCH, deşi comod ar fi fost să se nominalizeze şi locul de descoperire, aşa cum pe alocuri s-a procedat (e.g. nr. 23 şi 24) de altfel.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

Publicarea acestui crâmpei din excepțional de valoroasa colecție numismatică de la British Museum a dat o operă pe măsură, atât prin precizia exemplară a textului și utilizarea unei întinse bibliografii, cât și prin ilustrația de cea mai bună calitate, ca să nu mai vorbim de concepția inovatoare din mai multe puncte de vedere a autorului, calități pe care poate nu am reușit să le punem în suficientă măsură în lumină pe parcursul acestei modeste prezentări. Convinși de marea utilitate pe care acest volum îl va avea pentru stimularea și dezvoltarea studiilor numismatice din toate țările riverane Mării Negre și nu numai de acolo, nu putem decât să-l felicităm pe Martin J. Price, unul dintre cei mai mari specialiști contemporani în domeniul monedelor grecești și să ne angajăm că vom urma îndemnul său de a încerca să ne continuăm eforturile pentru a clarifica problematica de mare complexitate sub aspect cronologic și de interpretare al emisiunilor monetare din zona noastră.

Gh. Poenaru-Bordea

NIKOLA CRNOBRNJA *Novac provincije Dakije u zbirki Svetozara St. Dušanića/The Coins of the province of Dacia in the collection of Svetozar St. Dušanića*, Series-Collections and donations, *Catalogue XXIV*, Belgrad, 1993, 44 p., XIII pl.

Preocupat de mai mulți ani de studierea monedei romane imperiale [1], cercetătorul N. Crnobrnja de la Muzeul orășănesc din Belgrad reia, într-o monografie quasi-bilingvă și prefațată de Vladimir Kondić, problema controversată a monetăriei Provincia Dacia [2].

Înainte de-a prezenta catalogul celor 183 de monede de acest tip, păstrate în colecția muzeului belgrădean prin donația profesorului Svetozar St. Dušanić (1907-1990), numismatul sârb detaliază cele mai importante aspecte ale acestor emisiuni. Astfel în capitolul introductiv, autorul abordează, pe baza bibliografiei românești și germane, istoria provinciei Dacia, ca și istoricul cercetărilor privind monedele coloniale. În acest sens, sunt reamintite principalele teorii referitoare la cronologia și locul de emitere a monedelor Provincia Dacia (în continuare PD) [3].

Capitolul *Tipuri și legende* sistematizează, într-o manieră riguroasă, clasificarea tipurilor de legende precum și iconografia de pe aversul și reversul monedelor PD, demers realizat, desigur, pe baza literaturii menționate anterior ca și pe analizele monedelor din colecția Dušanić. Prezentând paralel detaliile tehnice ale emisiunilor PD cu cele ale monedelor din Viminacium, autorul subliniază influența acestora din urmă asupra primelor (mai ales în privința reversului).

În al treilea capitol al lucrării – *Producția monetară*, cercetătorul belgrădean analizează statistic monedele din colecția menționată, clasificându-le în cadrul celor 11 ani de emitere. Observațiile impuse de aceste analize indică o producție intensă a atelierului în anul V (250/251), I (246/247), III (248/249) perioada de vârf a monetăriei PD fiind contemporană cu cea a atelierului din Viminacium. De asemenea, analiza unui material mai bogat, provenit nu numai din provincia Dacia, dar și din provinciile dunărene (Moesia Superior și Pannonia) demonstrează că emisiunile PD au fost mai puțin numeroase decât cele din Viminacium. Un alt aspect abordat în acest capitol este cel al nominalului (sestertius, dupondius, as), prezentat, de asemenea, comparativ cu monedele din colonia menționată, fiind apoi prezentată evoluția sistemului metrologic de-a lungul celor 11 ani de emitere. În sfârșit, autorul atrage atenția asupra faptului că pentru emisiunile PD nu există analize metalografice [4]. În ceea ce privește starea de conservare a monedelor, cercetătorul sârb subliniază că, în timp ce monedele din Viminacium sunt bine păstrate, dar având o greutate sub standard (mai ales sestertius-ul), piesele de tip PD prezintă o stare de conservare foarte proastă, ceea ce denotă o îndelungată perioadă de circulație. Acest fenomen, la care se adaugă inexistența acestora în structura unor tezaure, demonstrează indirect sfârșitul monetizării cuprului în Dacia sec. III.

Penultimul capitol – *Probleme cronologice* – reia discutarea limitelor cronologice ale emiterii monedelor PD, fixate de cercetările anterioare. Deși în catalogul pieselor din muzeul belgrădean, apare anul VI (251/252) pe piesa nr. 168, aceasta reprezintă doar o greșeală a gravorului. Cât privește începutul emisiunilor PD (246), autorul sârb îl corelează cu anumite evenimente politico-militare (de pildă campania împotriva carpilor declanșată de Philip I) dar și cu anumite rațiuni economice (nevoia de monedă măruntă de bronz) și de propagandă (celebrarea victoriilor imperiale). Închiderea atelierului, determinată de cauze economice și militare, poate fi fixată în jurul anilor 256/257, doar câteva piese mărunte de bronz ale lui Gallienus purtând anul XI. Deși condițiile au fost mult mai prielnice în Moesia Superior, atelierul de la Viminacium fusese închis cu doi ani înainte, datorită politicii lui Gallienus de-a pune capăt activității monetare coloniale.

În ceea ce privește *localizarea atelierului* – problemă importantă rezervată ultimului capitol – numismatul sârb prezintă teoriile lui Alföldi și Martin despre identificarea atelierului de la Viminacium, menționând argumentele acestora de ordin numismatic (diferențe și similitudini stilistice, etc). La rândul său, N. Crnobrnja aduce contraargumente numismatice (calitatea tehnică superioară a monedelor emise la Viminacium, greșeli comune în legendă, datorate copierii mecanice, etc) dar și practice (dificultatea transportării monedelor spre Sarmizegetusa). Încercând să clarifice aceste aspecte, autorul conchide că monedele PD au fost bătute mai degrabă chiar în provincia Dacia, în cele două importante centre economice și administrative ale acesteia: Sarmizegetusa (capitală a celor trei Dacii) sau Apulum (ipoteză datorată unor considerente epigrafice: anul I reprezentând anul I al municipiului Apulum).

Catalogul pieselor determinate după lucrarea lui B. Pick este prezentat într-o manieră sintetică și modernă, urmând clasificarea pe emitenți și este completat de un appendix, constituit din catalogul monedelor de la Viminacium, provenite din aceeași colecție [5], întocmit de B. Brešković. Un aparat critic destul de bogat și ilustrațiile (destul de neclare, datorate și stării de conservare a pieselor) întregesc această interesantă lucrare – utilă pentru cercetarea numismatică românească – dar remarcabilă și pentru contribuțiile privind moneda romană provincială.

Dana Bălănescu

NOTE

[1] Pe lângă studii apărute în diferite reviste, menționăm o altă micro-monografie de același autor: *The Hoard of Roman Coins from Svetozarevo (Valerian-Diocletian)*, Svetozarevo, 1987.

[2] Reamintim doar câteva titluri: B. Pick, *Die antiken Münzen Nord-Griechlands, Band I. Dacien und Moesien*, Berlin, 1898; I. Winkler, în SCN, 5, 1971, p. 145-160; F. Martin, *Kolonialprägungen aus Moesia Superior und Dacia*, Budapest, 1992 (precum și alte studii apărute în reviste, vezi p. 22, nota 16 din lucrarea recenzată).

[3] *Viminacium* (Alföldi); *Sarmizegetusa* (Winkler), *Apulum* (B. Cserni și P. Király). F. Martin în studiul său cel mai recent, prezintă și câteva variante noi, fiind de părere că monedele PD au fost bătute la Viminacium.

[4] Spre deosebire de monedele emise la Viminacium (V. Simić, *Zbornik*, 8, 1973, p. 197-205, studiu menționat și de autorul sârb). La acesta însă adăugăm și studiul lui M. Bakos NK, 76-77, 1977-1978, p. 19-25, care, pe baza analizelor metrologice și metalografice arată că monedele din Viminacium nu pot fi considerate ca echivalentele sestertius-ului, dupondius-ului, as-ului, putând fi însă notate cu denumiri convenționale: AE I, AE II, AE III. Analizele celor 205 monede au demonstrat inexistența antimonului în aliajului acestor monede, indicând o altă mină și monetărie decât cele deja cunoscute în Balcani, care foloseau acest metal. În recenzia despre studiul numismatului maghiar (CN, 3, 1980, p. 248-249), I. Winkler recomandă acest procedeu de determinare a structurii metalice și pentru emisiunile PD, în vederea localizării monetăriei.

[5] Categorie publicată de aceeași autoare și în catalogul: B. Borić-Brešković, *Coins of Viminacium in the Collection of Svetozar St. Dušanić*, Belgrad, 1976.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

G.L. DUNCAN, *Coin Circulation in the Danubian and Balkan Provinces of the Roman Empire AD 294-578.* Royal Numismatic Society Special Publication, nr. 26, Londra, 1993, 192 p., cu 3 hărți în text.

În cuvântul introductiv, autorul precizează că acest studiu este o versiune prescurtată și revăzută a tezei sale de doctorat, în filozofie la Institutul de Arheologie al Universității din Londra, teză purtând titlul: *The Monetary System of the Later Roman Empire with special reference to the Danubian and Balkan Provinces 294-578 AD,* și în care unele emisiuni discutate în Introducerea la lucrarea recenzată sunt tratate mai pe larg (p. 1 și nota 1). Sunt de asemenea precizate limitele lucrării, ca documentare și ca obiect: documentarea se încheie cu excerptarea publicațiilor apărute până în 1988-1989 (p. X); materialul numismatic studiat este repartizat într-un cadru geografic ce ține seama de actualele frontiere de stat din zonă, cu câte un capitol distinct pentru fiecare țară în parte și anume: Ungaria, fosta Iugoslavia, România și Grecia (pl. X și 1). Cronologic, studiul de față cuprinde descoperirile monetare – tezaure și piese izolate – datând din intervalul 294-578, împărțit de autor în 16 sub perioade (p. XI). Câteva cuvinte, în prealabil, despre acest mod de organizare a economiei lucrării, ni se par necesare.

Lectura titlului lucrării și examinarea hărții de la p. XII delimitează spațiul geografic luat în considerare de autor la teritoriile ce alcătuiau, la sfârșitul secolului al III-lea, următoarele provincii ale Imperiului Roman: Pannonia, Dacia (Aureliană, de la sud de Dunăre), Thracia, Scythia (Minor, Dobrogea de azi) și Macedonia, la care se adaugă o fâșie din vechea Dacie nord-dunăreană, rămasă încă prin câteva capete de pod sub controlul militar al imperiului. Acest spațiu este cuprins între frontierele ce despart astăzi Ungaria, fosta Iugoslavie, România, Bulgaria, Albania, Grecia și partea europeană a Turciei. Grupând materialul numismatic studiat după țara de proveniență – soluție de altfel obligatorie, dacă ținem seama de caracterul național al documentării de bază – autorul rezervă, cum am arătat mai sus, capitole separate pentru Ungaria, fosta Iugoslavie, România și Grecia. Dar dacă în cazul României, autorul include în câmpul investigațiilor sale și descoperiri monetare provenind din teritoriul vechii Dacii rămas în afara frontierei dunărene a Imperiului Roman, observăm lipsa totală a unor asemenea izvoare istorice provenind din Albania, Bulgaria și zona europeană a Turciei, spațiu care a făcut efectiv parte din imperiu, de-a lungul întregii perioade studiate. Explicația acestei omisiuni e foarte simplă: acest spațiu nu a beneficiat de o documentare adecvată, ca în cazul României, de exemplu, unde publicarea sistematică a descoperirilor monetare, începând cu Cesar Bolliac, are o tradiție veche de 125 ani. Nu este însă mai puțin adevărat că absența totală a descoperirilor monetare respective din documentarea utilizată de autor constituie o lacună serioasă în conturarea aspectelor generale ale circulației monetare pe teritoriul provinciilor danubiene și balcanice ale Imperiului Roman și ale Imperiului bizantin, care i-a succedat în această zonă începând cu domnia lui Anastasius I (491-518).

O altă problemă ce ne reține atenția, în acest stadiu liminar al discuției, este periodizarea stabilită de autor pentru intervalul de aproape trei secole ce constituie cadrul cronologic al studiului său. S-a arătat mai sus că autorul împarte intervalul 294-578 – de la reforma monetară a lui Dioclețian până la moartea lui Iustin al II-lea –; unele perioade au fost împărțite la rândul lor în câte două subdiviziuni, ca de exemplu: 1. 294-307 (vest) sau 308 (est), cu subdiviziunile 1a 294-301 și 1b 301-304 sau perioada 5. 330-341, cu subdiviziunile 5a 330-336 și 5b 336-341. Criteriile care au stat la baza acestei periodizări sunt enunțate de autor la p. X; ele sunt de ordin numismatic pentru perioadele cuprinse între anii 294-408, au un caracter mai lax pentru intervalul 408-491, pentru a se reduce la domnia fiecărui împărat în intervalul 491-578. Există deci o discrepanță marcantă în natura criteriilor folosite pentru periodizarea lungului interval cuprins între anii 294-578. Dacă însă avem în vedere schimbările intervenite în emiterea monedei de bronz – așa cum procedează de regulă autorul, pentru determinarea altor perioade, observăm că domnia lui Anastasiu I cunoaște cel puțin două etapte: 491-498 și 498-518, ante și post-reformă, fără a mai lua în considerație și schimbarea greutății follis-ului și a diviziunilor sale intervenită în 512. Din același punct de vedere, considerăm că domnia lui Iustin al II-lea nu

reprezintă o etapă semnificativă a circulației monetei bizantine din secolul al VI-lea, în spațiul sud-est european; după părerea noastră, alegerea domniei lui Mauriciu Tiberiu (582-602) ar fi fost mai potrivită, ca punct final, în cadrul scopului urmărit de autor în acest studiu.

După aceste remarci preliminare, să trecem la examinarea conținutului lucrării. Introducerea (p. 1-11) debutează cu o seamă de explicații cu caracter general, privitoare la economia operei, unele referitoare la aspecte discutate mai sus. În continuare, autorul arată că, în concepția sa, studierea circulației monetare, ca aspect al vieții economice într-un spațiu geopolitic și într-o perioadă bine delimitată, cum este cazul temei acestei lucrări, implică în primul rând strângerea de cât mai multe date despre descoperiri monetare provenind dintr-o arie cât mai largă, iar în al doilea rând, selectarea informațiilor spre a reține numai materialul documentar ce servește realmente scopului urmărit. În lumina acestei concepții, deducem că descoperiri monetare cu indicația de localizare „Dobrogea passim" sau „fostul județ Romanați" au o valoare documentară foarte redusă, dacă nu chiar nulă, în raport cu tema tratată, indiferent de natura monedelor componente sau de perioada lor de emitere. Același tratament urmează a fi aplicat informațiilor despre descoperiri monetare al căror conținut este indicat foarte vag, ca de exemplu: monede romane de secolul al IV-lea sau, transpunându-ne în altă perioadă: monede din vremea Comnenilor, informații ce se întâlnesc frecvent în documentarea mai veche. Asemenea informații, lipsite de precizări cu privire la localizarea sau la conținutul unor descoperiri monetare, au o valoare documentară redusă, dacă nu chiar nulă, interesul lor fiind mai mult de ordin strict bibliografic.

Materialul documentar selectat după criteriile de mai sus este studiat de autor în cadrul unor capitole distincte, câte unul pentru Ungaria, fosta Iugoslavie, România și Grecia. Inegale ca mărime, în funcție de amploarea documentării respective, capitolele urmează aceeași schemă, cuprinzând fiecare o introducere, un comentariu despre moneda de aur și de argint, alt comentariu despre moneda de bronz (în general moneda de metal comun), apoi un repertoriu al descoperirilor monetare, moneda de aur și de argint separat de moneda de bronz; fiecare capitol se încheie cu tablouri înfățișând repartiția pe monetării emitente a monedelor de bronz din tezaure sau descoperite în situri. Meticulozitatea cu care autorul tratează materialul documentar ne oferă de fiecare dată o imagine cât se poate de clară a circulației monetare, în spațiul geografic ce face obiectul capitolului respectiv.

În mod firesc, atenția ne-a fost reținută mai ales de cap. IV – România (p. 107-139). După o sumară introducere de geografie fizică și de istorie a stăpânirii romane pe teritoriul României, autorul stabilește o distribuire a descoperirilor monetare din țara noastră în cadrul următoarelor diviziuni, determinate de criterii istorice și geografice: 1. Transilvania; 2. Banatul, la nord până la Mureș, la est până la Porțile de Fier, cu orașele Arad, Timișoara și Orșova (Dierna); 3. Câmpia Dunării, de la est de Porțile de Fier până la limes transalutanus, cu orașele Craiova, Caracal și Corabia (în linii mari Oltenia): 4. câmpia Dunării, la est de limes transalutanus cu orașele București, Ploiești și Buzău; 5, Dobrogea, cu vechile orașe și cetăți Aegyssus (Tulcea), Noviodunum (Isaccea), Dinogetia, Troesmis, orașul Babadag, apoi Tomis (Constanța), Histria, Callatis (Mangalia), Tropaeum Traiani (Adamclisi), Ulmetum (Pantelimonu de Sus, jud. Constanța, nu Beștepe, cum e localizat greșit de autor la p. 108), Capidava, Axiopolis (Hinog); tot aici, autorul include și descoperirile monetare efectuate până în 1940 la Silistra (Durostorum), precum și cele provenind de la Abrittus (Razgrad, Bulgaria); 6. spațiul de la est de Carpați – Moldova –, cu orașele Bacău, Iași și Suceava (p. 107-108).

Comentând descoperirile monetare înregistrate de pe teritoriul României, autorul examinează separat monedele de aur (p. 109), de argint (p. 110-114) și de bronz (p. 114-118), comentariul fiind urmat de listele de descoperiri: monede de aur (p. 119-122), de argint (p. 123-126) și de bronz (p. 127-139). Parcurgând aceste liste,am putut constata că autorul a utilizat cu precădere, pentru strângerea materialului documentar, cronicile descoperirilor monetare publicate în ultimii 40 de ani mai ales în Dacia, Pontica sau Buletinul Societății Numismatice Române. Așa se explică de ce lipsesc unele descoperiri monetare importante, ca de exemplu tezaurul de la Măcin, îngropat pe dealul cetății Arrubium cu certitudine în ajunul bătăliei de la Chrysopolis (18 sept. 324) (despre acest tezaur, v. Ion Barnea, Octavian Iliescu, *Constantin cel Mare*, București, 1982, p. 168-171). Nu am întâlnit în cuprinsul acestui

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

capitol nici măcar o simplă menţiune despre descoperirea celor două tezaure de bare de aur cu ştampile oficiale ale Imperiului roman – cel de la Crasna şi cel de la Feldioara –, deşi, după părerea noastră, prezenţa lor în vechea Provincia Dacia, la sfârşitul secolului al IV-lea, pune în discuţie probleme de ordin istoric şi economic de cel mai mare interes (despre aceste tezaure, v. mai nou Oct. Iliescu, *Sur le trésor de lingots romains d'or découvert à Feldioara (dép. de Braşov)*, RÉSEE, 26, 1988, 1, p. 55-73). Preluând informaţiile aşa cum au apărut ele în izvoarele bibliografice consultate, autorul nu a încercat să stabilească un *terminus post quem* al descoperirilor monetare incluse în liste, deşi în multe cazuri, operaţia aceasta ar fi fost posibilă şi rezultatele ei ar fi conferit lucrării sale un plus de precizie deloc neglijabil; spre exemplu, tezaurele Celeiu-Sucidava I şi II (p. 131) au amândouă ca *terminus post quem* emisiuni din anii 402/408. S-au strecurat şi unele inadvertenţe, ca de exemplu: Hinog şi Axiopolis (Hinog) (p. 119, în realitate, acelaşi tezaur; Baia Mare, solidus Honorius (p. 120), face parte dintr-un tezaur cu monede de aur din secolele XVI-XVII (v. Eugen Chirilă şi Octavian Bandula, *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Baia Mare, 1966); Satu Nou (Adamclisi), solidus Iustinian (p. 121), trimitere greşită; Caracal, Olt, 3 000 AR (p. 123), în realitate Sucidava (*ibidem*) Valea lui Traian (p. 126), *recte* Valu lui Traian; Cudalbi, Topalu, Gropeni, Şocariciu (p. 133), tezaure monetare (Hoards) şi nu descoperiri răzlețe (Site and Stray Finds); Şocariciu (azi Unirea), trimitere corectă: Dimian 1958 (SCN, II).

Lista tezaurelor ce au în componenţa lor monede de aur (p. 119) cuprinde două descoperiri asupra cărora ni se pare necesar să stăruim ceva mai mult. Ea începe cu Dolheşti, Iaşi, despre care autorul prezintă următoarele date (traducem din original): tezaur dispersat, circa 20 monede de aur din secolele IV-VI, împreună cu un lanţ de aur, cu trimiterea: Mihăilescu, nr. 87. Abrevierea trimite la monografia lui Virgil Mihăilescu Bîrliba, *La monnaie romaine chez des Daces orientaux*, Bucureşti, 1980, unde la p. 263, sub nr. 87 Dolheşti, Iaşi, este înregistrat un tezaur cuprinzând 20 AV sec. IV-VI, iar sub nr. 88 Dolheşti, Iaşi, este înregistrat un alt tezaur cu piese de aur de la Constantin cel Mare. Verificând izvoarele bibliografice la care trimite autorul citat, am constatat că ele au la origine cunoscutele cronici publicate de Const. Moisil, BSNR, 10, 1913, p. 63-64, nr. 24; 15, 1920, p. 78-79, nr. 65, iar monedele componente în ambele descoperiri sunt nomisme emise de Vasile al II-lea şi Constantin al VIII-lea (976-1025); v. în acest sens Oct. Iliescu, Studii, 5, 1952, III, p. 182, nr. 42; idem, în: Costin C. Kiriţescu şi colab., *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, I, Bucureşti, 1964, p. 348; C. Preda, SCIV, 23, 1972, 3, p. 400. Ca atare, descoperirile monetare de la Dolheşti depăşesc cu mult perioada studiată de G. L. Duncan.

Un caz asemănător este cel al tezaurului de la Hodora, Cotnari, Iaşi, „one enormous hoard from Hodora" (p. 109), găsit în 1916 şi care ar fi conţinut 20 000 piese de aur şi lingouri ştampilate din acelaşi metal presupuse a data din sec. al IV-lea (p. 119). Ca izvor al acestei informaţii, autorul trimite din nou la monografia lui Virgil Mihăilescu Bîrliba, citată mai sus; aici, la p. 268, nr. 127, Hodora-Cotnari, Iaşi, este înregistrată descoperirea în 1916 a unui tezaur ce cuprinde 20 000 monede de aur şi bulgări de aur ştampilaţi din secolul al IV-lea, cu trimitere la Const. Moisil, BSNR, 17, 1922, p. 59-60, nr. 98. Dar în nota publicată de Const. Moisil, nu există nici o precizare cu privire la felul monedelor ce compuneau acest tezaur, Virgil Mihăilescu Bîrliba datându-l după prezenţa în componenţa lui a „bulgărilor de aur ştampilaţi", pe care i-a asimilat de bună seamă cu barele romane de aur din tezaurele de la Crasna şi Feldioara (v. despre acestea menţiunea de mai sus). În schimb, în 1954, cu prilejul unor cercetări întreprinse la Muzeul de Istorie şi Arheologie din Iaşi, semnatarul acestor rânduri a descoperit în arhivă procesul verbal din iunie 1916 încheiat între Prefectura judeţului Iaşi şi muzeul citat cu privire la predarea unui număr de 13 monede de aur şi 120 monede de argint provenind din tezaurul de la Hodora-Cotnari; sunt toate emisiuni numai din secolul al XVII-lea, tezaurul având un terminus *post quem* probabil anul 1687, iar împreună cu monedele, s-au predat muzeului ieşean şi câteva obiecte de argint, podoabe de îmbrăcăminte (v. nota noastră în SCN, 1, 1957, p. 464-465, nr. 10). Nici un cuvânt despre prezenţa în acest tezaur a unor „bugări de aur ştampilaţi" ce par a fi invenţia unui gazetar plin de fantezie, de la care ştirea aceasta a fost preluată *tale quale*, foarte probabil, de Const. Moisil (*ibidem*, p. 465, nota 3). Prin urmare, tezaurul găsit în 1916 la Hodora-Cotnari nu are absolut nimic de-a face cu secolul al IV-lea şi ca atare, nu putea face obiectul cercetărilor întreprinse de Virgil Mihăilescu Bîrliba şi G.L. Duncan.

Evident, studiind circulaţia monetară pe un spaţiu ce cuprinde aproape întregul sud-est european şi într-un interval de trei veacuri, concluziile formulate de G.L. Duncan, la finele lucrării sale (p. 166-174) pot face abstracţie de aspectele care au făcut obiectul observaţiilor de mai sus. E totuşi de recomandat ca, la alcătuirea unor viitoare repertorii de descoperiri monetare, nu numai colectarea, ci şi verificarea informaţiilor trebuie să constituie preocupări permanente ale celor ce se angajează la o activitate atât de ingrată. Mai ales în cazul informaţiilor consemnate în izvoare bibliografice mai vechi, reproducerea lor *tale quale* poate genera confuzii, adevărate capcane ale documentării ce trebuie să servească unor eventuale cercetări de istorie economică.

Octavian Iliescu

JOACHIM RAEDER, *Die byzantinischen Münzen im Kestner-Museum Hannover*, Hanovra, 1987, 170, p.

Colecţia de monede bizantine a muzeului Kestner din Hanovra poate fi apreciată ca foarte reprezentativă pentru acest domeniu al numismaticii. Ea a luat fiinţă prin activitatea de colecţionare a lui August Kestner, dar a fost mult lărgită prin adăugarea colecţiei numismatului Friedrich Tewes, fost muzeograf. Unele exemplare „de cabinet" provin din colecţia cunoscutului bizantinist Rodolfo Ratto, a cărui colecţie a fost vândută în 1930.

Prezentul catalog începe cu o amplă introducere în istoria şi sistemul monetar al statului bizantin. Fiecare perioadă a istoriei sale este bine ilustrată: anii 491-610 (Anastasius I – Focas); 610-717 (Heraclius – Theodosius III); 717-842 (Leo III – Theophil); 842-1081 (Mihail III – Nicephor III); 1081-1204 (Alexius I – Alexius V), 1204-1261 (împărăţia latină şi exilul); 1261-1453 (Mihail VIII – Constantin XI). Urmează istoria efigiilor şi a aspectului monedelor tratate în cadrul aceloraşi perioade. O sută de fotografii de monede şi patru planşe colorate ilustrează cele prezentate. Catalogul propriu-zis cuprinde 319 monede bizantine, prima anexă 31 monede ostrogote, iar cea de a doua monede vandale. O bibliografie, prescurtările numelor monetăriilor şi o hartă (cu graniţele Imperiului bizantin între sec. VI şi XV) încheie frumoasa carte.

Gerhardt Hochstrasser

FRANK BERGER, *Die mittelalterlichen Brakteaten im Kestner-Museum Hannover*, Hanovra, 1993, 357 pag.

Bracteatele sunt în realitate „pfeningii" (aşa s-au numit în epocă; „bracteat" este un termen ştiinţific, introdus în secolul al XVI-lea) sec. XII şi XIII, confecţionaţi din tablă subţire de argint. Diametrul lor diferă de la aprox. unu la cinci centimetri. Cartea prezentată redă 2750 de bracteate în fotografii clare şi descrieri (cu greutăţi); reprezentările de pe bracteate, însoţite de legendă doar arareori, sunt adevărate opere de artă.

După un „Cuvânt înainte" se prezintă istoricul colecţiei de bracteate a Muzeului din Hanovra şi marele tezaur de bracteate din Bokel de lângă Beveren (districtul Rotenburg), care a fost găsit în anul 1930 şi care a cuprins aprox. 15 000 de exemplare. Apoi se prezintă bracteatele în cadrul istoriei cât şi locurile lor de batere din nordul şi sudul Germaniei. Partea de catalog cuprinde bracteatele pe zone şi provincii: coasta Mării de Nord şi de Est, Saxonia sudică, Harz-ul de Nord, oraşul Magdeburg, Brandenburg, Anhalt şi Saxonia de Sus, Turingia, Hessa de Nord, Frankfurt şi Wetterau, Breisgau şi Elveţia de Nord, zona lacului Bodensee, Suebia de Est, Austria.

Într-o anexă se discută bracteatele nedeterminate şi din afara graniţelor Germaniei din tezaurul de la Bokel şi se aduce o listă de

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

concordanță a pieselor din acest tezaur cu cele din acest catalog. O bogată literatură de referință ajută la dificilul studiu al bracteatelor, iar un indice de localități și nume de persoane ajută la orientarea istorico-geografică a cititorului.

Ca și cu anterioara carte a Muzeului Kestner (J. Raeder: Die byzantinischen Müzen im Kestner-Museum Hannover, 1987) avem și aici de a face cu o carte atât de valoroasă științific pe cât este de frumoasă.

Gerhardt Hochstrasser

The Coins of the Quincentennial, 1492-1992, series I-III, Editor: Fabrica Nacional de Moneda y Timbre, Madrid, 1990-1992

Așa cum se subliniază în cele trei texte introductive ale primului catalog (seria I), semnate de *Luis Jáñez Barnuevo* (Secretar de Stat pentru cooperare internațională și America Latină), *Manuel Conthe Gutiérrez* (Diretorul Trezoreriei și Politicii Financiare) și *César Ramirez Fernández* (Președintele-Director al Fabricii Naționale de Monede și Timbre), moneda a reprezentat întotdeauna un instrument de comunicare și, în același timp, un fenomen economic strâns legat de marile evenimente ale fiecărei societăți și culturi. Pentru a marca rolul important jucat de monedă în istoria comună a Vechii și Noii Lumi precum și împlinirea a 500 de ani de la descoperirea Americii, Spania a inițiat un program numismatic foarte ambițios, inaugurat în 1989 de către regina Sophia. Proiectat pe durata a cinci ani, acesta cuprinde emiterea monedelor comemorative de aur și argint, dedicate civilizației precolumbiene și descoperirii acesteia (așadar regilor autohtoni și exploratorilor Lumii Noi). Emisiunile respective, care au reintrodus regatul spaniol în tradiția internațională a acestor comemorări numismatice, se bazează pe sistemul monetar spaniol din vremea monarhiilor catolice din Peninsula Iberică și a provinciilor acesteia, sistem păstrat de-a lungul a trei sute de ani. Spania nu a mai emis monedă de aur din anul 1905, prin urmare pentru acest program complex (care se adaugă celui prilejuit de Olimpiada de la Barcelona) a fost necesar un efort deosebit din partea întregului colectiv al Fabricii Naționale de Monede și Timbre. Cele câteva mii de exemplare de aur și milioane de argint ca și cele peste 50 de desene au dovedit astfel tehnica avansată și măiestria remarcabilă a monetarilor actuali. Pe de altă parte, semnificația unor emisiuni actuale dobândește o certă importanță nu numai pentru revitalizarea tradiției numismatice spaniole dar și pentru redresarea relațiilor de cooperare dintre Spania și America Latină.

Înainte de-a spicui câteva din subiectele tratate în cele trei serii, menționăm că până în anul 1992 au fost bătute anual câte 12 emisiuni (nominale de aur în valoare de: 80 000, 40 000, 20 000, 10 000, 5 000 pesetas și nominale de argint în valoare de: 10 000, 5 000, 2 000, 1 000, 500, 200, 100 pesetas).

Seria I (75 de pagini, numeroase ilustrații în text; textul și documentare grafică: prof. univ. Antonio Gutiérrez Escudero) include monedele comemorative emise în 1989. Fără a detalia fiecare din cele 5 emisiuni de aur și 7 de argint, precizăm că acestea prezintă de obicei pe avers fie familia regală actuală, fie un anumit eveniment istoric de acum 500 de ani și anul emiterii monedei, iar pe revers valoarea nominală și o anumită personalitate legată fie de descoperirea Americii ori de lupta pentru independență a acesteia și legenda *Quinto Centenario*. Astfel monedele din prima serie sunt dedicate regilor catolici Isabella și Ferdinand, lui Cristofor Columb, unor navigatori celebri și tehnici de navigație, dar și civilizației precolumbiene (piramide, jocuri tradiționale). Prezentarea acestor emisiuni ocolește într-o manieră extrem de atrăgătoare descrierea tehnică pur numismatică, realizând adevărate incursiuni în istoria Spaniei și a Americii. Mai mult decât atât, fiecare portret și detaliu al iconografiei de pe monede sunt însoțite de alte reprezentări de pe fresce, tablouri, desene de epocă, care au inspirat, desigur, efigiile de pe aceste emisiuni comemorative.

Seria II (107 pagini, numeroase ilustrații; textul și documentarea grafică aparțin aceluiași profesor universitar la care se adaugă doi colaboratori: Begona Haro Lozano și Teresa Gil Blanca) cuprinde emisiunile din anul 1990, reprezentând pe regii spanioli Carol I, Filip II și Filip V, pe regii incași și azteci Tupac Amaru I și Montezuma, precum și pe câțiva savanți celebri, precum Alonso de Ercilla și Juan de la Cosa. De asemenea, în cuprinsul unor capitole cu titluri semnificative sunt relatate subiecte privind diferite întâlniri istorice, misiuni catolice și prima expediție în jurul lumii.

Emisiunile de aur și de argint ale anului 1991 sunt tratate în *seria III* (123 pagini, numeroase ilustrații în text, documentare aparținând autorilor seriilor I-II) și ele comemorează pe regii spanioli Carol III și Ferdinand VI, luptătorii pentru independența Americii de Sud (Bolivar și San Martin), călugări celebri și botaniști eruditi. Aidoma seriilor precedente, textul lucrării este însoțit de o ilustrație remarcabilă, de altminteri toate cele trei volume impunându-se printr-o ținută grafică cu totul deosebită.

Desigur că lucrările recenzate sunt mai degrabă cataloage de prezentare a emisiunilor spaniole actuale, reprezentând însă un îndrumar util pentru viitoare colecții și, în același timp, adevărate mini-enciclopedii pentru studierea istoriei Spaniei și a Americii Latine.

Dana Bălănescu

Barcelona '92 Olympic Coins. The official program, Editor: Fabrica Nacional de Moneda y Timbre, Madrid, 1988-1992, 33 p.

Această lucrare reprezintă catalogul emisiunilor oficiale ale Olimpiadei de la Barcelona, completând astfel volumul *The reverses of the Coins for the Games of XXV Olympiad.* Paginile care descriu, detaliat și într-un sistem deosebit de modern, caracteristicile tehnice ale celor patru emisiuni (trei nominale de aur și patru de argint) sunt precedate de câteva capitole introductive, care relatează despre Spania și Jocurile Olimpice, tradiția numismatică spaniolă, simbolurile olimpice, sporturile spaniole tradiționale, clădiri istorice, teme care au constituit, desigur, sursa de inspirație pentru iconografia de pe emisiunile olimpice.

Editat de asemenea de prestigioasa Fabrică Spaniolă de Monede și Timbre *, volumul se remarcă, de asemenea, prin condiții grafice și tipografice excelente, devenind un îndreptar pentru colecționari și pentru amatorii de teme sportive.

Dana Bălănescu

NOTE

* Fabrica Nacional de Moneda y Timbre prin muzeul său Casa de la Moneda, împreună cu Casa de la Moneda Foundation of Spain organizează primul Congres al Muzeelor Monetare, pentru care a lansat deja invitații de participare și numismaților români (aprilie 1995). Cu acest prilej, se va oficializa Comitetul Internațional al Muzeelor Monetare (ICOMON), recent creat sub egida ICOM-ului.

The Reverse of the Coins for the Games of the XXV Olympiad Barcelona 1992, Third series, Editor: Fabrica Nacional de Moneda y Timbre, Madrid, 1991, 79 p.

Alături de programul numismatic dedicat aniversării a 500 de ani de la descoperirea Americii, Spania s-a angajat în emiterea unor monede dedicate marelui eveniment sportiv al anului 1992: Jocurile Olimpice de Vară – ediția XXV, desfășurate la Barcelona. Lucrarea de față (text și documentare grafică: M. Crusafonti i Sabateri, Anna M. Balaguer) prezintă într-o manieră atractivă, bazată pe fotografii de foarte bună calitate, câteva emisiuni de aur și argint, bătute cu acest prilej, al căror revers ilustrează diferite discipline sportive (tenis, simpleton, arte marțiale, bowling), stadioane (de pildă, cel de la Montjuic), embleme olimpice. Se cuvine să

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

remarcam că prezentarea detaliată a pieselor de aur (80 000, 20 000 şi 10 000 pesetas) şi de argint (4 tipuri de 2 000 de pesetas) este însoţită de comentarii ample privind conexiunea dintre subiectele ilustrate pe aceste monede şi istoria Spaniei ori tradiţia numismatică a acesteia (de pildă cavalerul iberic). De asemenea, sunt incluse monedele greceşti din sec. IV a Chr. care prezintă simboluri sportive în descrierea lor. Astfel că, acest catalog poate fi recomandat, în egală măsură, atât iubitorilor de numismatică cât şi celor de sport.

Dana Bălănescu

G. SCHÖN, *Ecu-Katalog. Münzen und Medaillen,* Editura Battenberg, Augsburg, 1993, 123 p.

Termenul „ECU" nu provine de la moneda de aur franceză *Écu d'or*, introdusă de către regele Ludovic al IX-lea (1266-1270), ci este prescurtarea valutei de scont *European Currency Unit,* introdusă în Europa de vest în ziua de 13 martie 1979. În realitate „ECU"-ul nu este nicăieri mijloc de plată, ci doar de echivalare, chiar dacă în unele ţări este declarat ca mijloc de plată cu curs oficial de schimb în moneda ţării.

Se deosebesc mai multe feluri de „Ecu"-uri:
a. „Ecu"-uri – monede, în Andorra, Belgia, Franţa (100 FF = 15 Ecus) Gibraltar (10 punds = 14 Ecus), Irlanda şi Spania.
b. „Ecu"-uri – monede private cu o circulaţie limitată la câteva zile.
c. „Ecu"-uri – medalii private cu valoare declarată în „Ecu" (în Anglia, Franţa, Luxemburg, Olanda, Portugalia şi Suedia).
d. „Ecu"-uri – medalii private fără valoare declarată (în „Europa", Belgia, Germania, Anglia, Italia şi Olanda).

„Ecu"-urile sunt frumoase, dar în primul rând o marfă, din vânzarea căreia producătorii lor (în special cei ai medaliilor) fac profituri. În momentul de faţă „Ecu"-urile nu pot prezenta un interes pentru iubitorii adevăratelor monede, adică pentru numismaţi. Un oarecare interes pentru colecţionarii monedelor actuale nu pot prezenta decât „Ecu"-urile cu două valori (cea de „Ecu" şi cea în monedă curentă).

Cartea lui Gerhard Schön,bine ilustrată, aduce toate datele necesare colecţionarilor, dar viitorul „Ecu"-urilor se va hotărî abia în deceniile viitoare.

Gerhardt Hochstrasser

SĂRBĂTORIREA A 90 DE ANI DE LA ÎNFIINŢAREA SOCIETĂŢII NUMISMATICE ROMÂNE

AURICĂ SMARANDA

A 90-a aniversare a Societăţii Numismatice Române s-a sărbătorit în Aula Academiei Române, în zilele de 17-18 noiembrie 1993. Au rostit scurte alocuţiuni despre însemnătatea evenimentului acad. N.N. Constantinescu şi acad. Şt. Ştefănescu. Prof. dr. Constantin Preda, preşedintele societăţii, a făcut un scurt istoric al acesteia, de la înfiinţare până în prezent. Au ţinut comunicări: Octavian Iliescu – „Primii preşedinţi ai SNR"; Gh. Poenaru Bordea – „Publicaţii numismatice româneşti"; Constanţa Ştirbu – „Primele colecţii şi expoziţii numismatice din Bucureşti"; Radu Ocheşeanu – „Dr. George Severeanu – numismat şi colecţionar"; Aurică Smaranda – „Activitatea numismatică a lui W. Knechtel"; Ion Donoiu şi Miltiade Cârlan – „Cezar Boliac, numismat şi colecţionar"; Valeriu Rusu – „Câteva date referitoare la lucrările celor cinci Congrese ale SNR (1933-1937)"; Ioan Dogaru – „Cu privire la activitatea secţiilor SNR"; – „Din istoricul cercetărilor numismatice din Oltenia"; Ana Niculiţă (Chişinău) şi Eugen Nicolae – „Tezaurul de la Bratuşeni (fost Sărata Albă), raionul Edineţ, Rep. Moldova"; Adina Berciu-Drăghicescu – „Informaţii arhivistice despre descoperiri monetare"; Carmen Petolescu – „Un medalion roman descoperit în Muntenia"; Cristache Gheorghe – „Un bronz inedit de la Filip II găsit în Dobrogea"; Valerian Ciofu – „Sculptorul medalist Ştefan Grudinschi, viaţa şi opera"; Eugen Teodorescu – „Momente din istoria Armatei române în medalistică"; Ioan Spiru – „Ce a însemnat pentru mine Societatea Numismatică Română". Cu acest prilej, s-a vernisat o expoziţie la Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei Române, exponatele aparţinând colecţiilor unor membri ai SNR, Colecţiilor SNR şi Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan" din Bucureşti. Au expus: Dumitraşcu Bedivan, Miltiade Cârlan, Nicolae Curdov, Nicolae Dima, Ioan Dogaru, Ion Donoiu, Nicolae Hridan, Alex. Ievreinov, Valeriu Rusu, Gh. Sanda, Nicolae Şerbănescu, Eugen Teodorescu, Vitalie Umlauf, Ion Vâlcu.

Pentru imortalizarea acestui moment jubiliar au fost emise o medalie şi o insignă. Aversul medaliei prezintă în partea dreaptă emblema Societăţii, iar în partea stângă busturile celor patru preşedinţi spre dreapta, însoţite de legenda:

BSNR, LXXXVI–LXXXVII, 1992–1993, p.369–370

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com